

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Socialisme en democratie, de SDAP tussen klasse en natie
Wijne, J.S.

Citation

Wijne, J. S. (1990). Boekbespreking van: Socialisme en democratie, de SDAP tussen klasse en natie. *Acta Politica*, 25: 1990(4), 494-496. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449847>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449847>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Het belang van de grotere klemtoon op sociaal-economische vraagstukken in de behandeling van de wereldproblemen lijkt mij onbetwistbaar. Het is echter zeer de vraag of zijn institutionele voorstellen, die in belangrijke mate geënt zijn op ervaringen in de Europese Gemeenschappen, geschikt zijn voor de internationale gemeenschap. In het geval van de EG heeft het bedrijfsleven de verdere ontwikkeling van de Europese Samenwerking over het algemeen steeds krachtig ondersteund. Op wereldschaal ontbreekt tot op heden een dergelijke maatschappelijke steun. Bertrand is, vrees ik, al te optimistisch, als hij meent dat er in de wereld al een gemeenschappelijke opvatting zou bestaan over het belang van het realiseren van een werkelijke wereldvrede. Op nationalisme gebaseerde eigenbelangen overheersen het wereldpolitieke toneel nog steeds in sterke mate. Dat neemt niet weg dat Bertrands analyse en de door hem geopperde voorstellen tot oplossing van de wereldproblemen alleszins de moeite van het overdenken waard zijn. In zijn eigen woorden: 'Utopias and dreams can sometimes provide a guide for action.'

P.R. Baehr

Peter Jan Knegtman, **Socialisme en Democratie, de SDAP tussen klasse en natie (1929-1939)**, Stichting Beheer IISG, Amsterdam 1989.

Ook voor politicologen is de ontwikkeling die de SDAP in de jaren dertig heeft doorgemaakt interessant, omdat die partij daarbij worstelde met de vraag hoe ze haar strijd voor een grondige verandering van de structuur van de maatschappij kon verenigen met haar streven door andere partijen als coalitiepartner aanvaard te worden teneinde door deelname aan een kabinet met het tot stand brengen van een aantal sociale hervormingen alvast een voorschot op die grondige verandering van de maatschappij te realiseren. De traditionele visie is daarbij dat de SDAP in die periode nog wel enige revolutionaire oprispingen vertoonde, maar met een verandering van haar beginselprogramma zich hervormde tot een partij die zich conformeerde aan de nationale tradities en dat in 1939 beloofd zag met een opgenomen worden in een kabinet.

Met de ondertitel van zijn proefschrift maakt Knegtman duidelijk dat hij zich goed kan vinden in die traditionele visie. En dat hij deze ontwikkeling in de grond van de zaak betreurt, blijkt uit de suggestie in de gehele titel, namelijk dat de SDAP met haar worsteling tussen 'klasse en natie' in feite moest kiezen tussen 'socialisme en democratie'. Hij zit met die droefheid in het voetspoor van zijn leermeester en promotor, de onlangs overleden historicus Frits de Jong Edz. Het verhaal van Knegtman over wat hij kennelijk als het teloorgaan van het socialisme bij de SDAP beschouwt, heeft daarom niet zozeer een boze, maar wel een bedroefde en verdrietige toon. De teneur van zijn verhaal is dat de SDAP haar socialistische grondslagen verloochende om maar door anderen 'salonfähig' genoeg gevonden te worden en zo in een kabinet te mogen meedoen.

Op zichzelf is dit natuurlijk niet bezwaarlijk. Maar dan had Knegtman zijn zienswijze op het socialisme in het algemeen en de sociaal-democratie in het bijzonder moeten expliciteren. In zijn literatuurlijst ontbreken echter ook gerenommeerde handboeken als *Geschiedenis van het marxisme* van L. Kolakowski en *A history of European Socialism* van A.S. Lindemann. Juist van hem als politicoloog had verwacht mogen worden dat hij aan de hand van een analyse van de Nederlandse sociaal-democratie met een duidelijke probleemstelling was gekomen en daarbij gebruik had gemaakt van wat de wetenschap der politiek te bieden heeft aan verworvenheden voor het analyseren van politieke partijen en de beginselen waarmee ze functioneren.

Aan de hand van een duidelijke probleemstelling had Knegtman ook helder kunnen maken waarom hij een bepaalde mening over gebeurtenissen heeft en die handhaaft ondanks daaraan tegenstrijdig lijkende feiten. Nu blijft de lezer met de vraag zitten waarom heel wat feiten die het door Knegtman geschetste beeld ondermijnen, onvermeld blijven terwijl hij ze absoluut zeker tegen moet zijn gekomen in de door hem geraadpleegde bronnen.

Deze vraag rijst al meteen met het eerste hoofdstuk waarin de schrijver een korte geschiedenis geeft van de SDAP van 1918 tot 1929. Knegtman meent dat de SDAP in de jaren twintig een zekerheid in het geloof in eigen ideeën en daarmee een zelfverzekerdheid in haar optreden uitstraalde. Maar in de notulen van de vergaderingen van het dagelijks bestuur, het partijbestuur en de partijraad uit die tijd zijn tal van voorbeelden te geven die met de zienswijze van Knegtman in strijd zijn. Zo is het partijbestuur in zijn vergadering van 5 maart 1921 van mening dat er een grote malaise heerst in de partij en het wil dat zelfs in het jaarverslag over 1920 vermelden. Maar op verzoek van het partijbestuurslid R. Kuyper wordt het woord 'malaise' geschrapt 'ter kenschetsing van den toestand der Partij.'

Steeds wordt in die partijorganen met heimwee gesproken over de tijd voor de Eerste Wereldoorlog, omdat men toen concrete thema's had om enthousiaste acties te voeren. Moeizaam zoekt men nu naar nieuwe concrete thema's. Het Socialisatierapport en het rapport over de medezeggenschap in de bedrijven bieden die niet. Men kiest dan ten slotte na eindeloze besprekingen voor de nationale ontwapening, want, zo verwoordde Troelstra het op de partijbestuursvergadering van 11 september 1920: 'uit agitatorisch oogpunt is 't beter 't militarisme aan te pakken'. Volgens Knegtman heerste er toen de opvatting dat 'Vrede werd gezien als een noodzakelijke voorwaarde voor de komst van het socialisme', maar hij geeft niet aan hoe hij aan die constatering komt, terwijl in de bronnen wel de tegenovergestelde opinie is te vinden dat vrede gezien werd als een vanzelfsprekend gevolg van de komst van het socialisme.

Hoofdstuk voor hoofdstuk wordt de lezer voor dit soort vragen geplaatst. De schrijver vindt het 'des te opvallender dat de Kamerfractie weinig ondernam' toen in 1929 de crisis uitbrak en legt vervolgens uit hoe men in de partij de crisis als een natuurlijk gevolg van het kapitalisme beschouwde. Logisch gezien zou het dus wel opvallend zijn geweest als de Kamerfractie wel iets had ondernomen.

In zijn beschrijving van het interne partijconflict begin jaren dertig, dat leidde

tot de afsplitsing van de Onafhankelijke Socialistische Partij, zegt Knegtmans dat de linkervleugel een radicalere politiek wilde om de rooms-katholieke arbeiders te kunnen winnen. Dit is niet onjuist, maar de schrijver had er wel bij kunnen vermelden dat toen al lang in het partijbestuur was vastgesteld dat hier geen hoop meer op leek. Op de partijraad van 29 september 1929 zei de toenmalige partijleider J.W. Albarda, toen opnieuw de verkiezingen niet geslaagd waren voor de SDAP: 'Wij zien juist de laatste jaren zich sterk ontwikkelen een religieus leven buiten de kerken. Voor 25 jaar zeiden wij, dat het de bourgeoisie was, die uit vrees en wanhoop de mystiek zocht. Dit is ook niet waar. Het godsdienstig leven neemt ook toe bij arbeiders in het algemeen, maar ook bij de arbeiders in onze eigen Partij'. Met zoveel woorden wees Albarda er zijn partijgenoten dus op dat de SDAP geen zicht had op het aspect van de religie en dat dit wel eens de hinderpaal voor rooms-katholieke arbeiders zou kunnen zijn om zich bij de sociaal-democraten aan te sluiten.

Wanneer Knegtmans de beroering behandelt die ontstond over de vraag of SDAP-wethouders moesten meewerken met de door de regering voorgeschreven verlaging van de lonen van gemeentepersoneel, komt hij opnieuw slechts tot een beschrijving en laat hij een analyse van de discussie achterwege. Bij die beroering kwam aan de orde in hoeverre de partij de directieven van de verwante vakbeweging moest volgen. Verder speelde een rol of de partij zich tegen verlaging moest verzetten als dit ten koste zou gaan van de gelden die nodig waren voor openbare voorzieningen. En ook werd er in die discussie op gewezen dat de SDAP in haar Socialisatierapport voor een koppeling van overheidslonen met die in het bedrijfsleven had gekozen en dat daarom verlaging aanvaardbaar was, omdat in het bedrijfsleven door de crisis ook de lonen achteruit waren gegaan. Waar werkelijk de discussie over ging, komt in de beschrijving van Knegtmans niet aan de orde.

Ook bij de beschrijving van het tot stand komen van het Plan van de Arbeid ontbreekt de analyse. Opmerkelijk is dat Knegtmans enkele keren er een aanloop toe doet, maar er dan niet mee door gaat. Het Plan van de Arbeid had hij als een veel duidelijker omkeer in de ideologie van de SDAP kunnen kenschetsen dan hij nu heeft gedaan. Immers, door bereid te zijn de crisis te bestrijden, stapte de SDAP af van haar tot dan toe ingenomen standpunt dat de crisis een kapitalistisch verschijnsel was waar socialistische boodschap aan hadden, in tegendeel die zij noodzakelijk achten voor de ineenstorting van het kapitalisme en de zegepraal van het socialisme. En die discussie werd ook gevoerd over het Plan.

Knegtmans heeft een ouderwets traditioneel geschiedkundig boek geschreven, zoals historici ze nauwelijks meer schrijven. Het is prettig leesbaar en ook de hoofdstukkenindeling is logisch in zijn chronologie, maar het stelt teleur omdat de schrijver alleen maar beschrijft en nauwelijks analyseert.

Joh. S. Wijne

William K. Domke, *War and the changing global system*. Yale University Press, New Haven 1988.

Volgens Hans Morgenthau is naast overleven en voortplanten, 'the drive to dominate common to all men', en een vast bestanddeel van de onveranderlijke menselijke natuur of soort (*Politics among nations*, 1967, p. 31). Adam Smith daarentegen ziet juist in de 'propensity to truck, barter, and exchange one thing for another' een eigenschap 'common to all men' (*Wealth of nations*, 1967, p. 12).

Vooruitgangsfilosofen van de achttiende eeuw hebben heel vaak veranderingen in de organisatie van de menselijke samenleving in hun tijd opgevat als een wedstrijd tussen 'dominantie' en 'ruil', en 'voortgang' onder andere opgevat als substitutie van 'dominantie' door 'ruil'. In de literatuur over internationale betrekkingen worden dominantie en ruil soms eveneens als een tegenstelling gezien. 'Realisten' beschouwen de strijd om dominantie tussen staten als de harde kern van de internationale betrekkingen en zien de rest als franje, terwijl liberalen geneigd zijn machtseffecten van (grensoverschrijdende) ruil uit het oog te verliezen.

De reconstructie van het ontstaan van de menselijke samenleving, en van veranderingen daarvan, met behulp van 'ruil'- en 'dominantieverhoudingen' heeft als voordeel dat zij de aandacht vestigt op het artificiële karakter van statenstelsel en arbeidsdeling. Maar zij laat de rol van 'macht' in het ontstaan en functioneren van een 'vrije' maatschappij gebaseerd op ruil buiten beschouwing. Evenzeer miskent zij de betekenis van ruil voor verloop en aflopen van de strijd om dominantie. Het boek van Domke is doortrokken van de tegenstelling tussen 'macht' of 'dominantie' en 'ruil' (handel) en van de wedstrijd tussen beide gedragsmogelijkheden. Zijn redenering komt kort gezegd op het volgende neer: (1) er is sprake van machtspolitiek in de verhoudingen tussen staten; (2) daarnaast zijn er 'trends of change' die voortvloeien uit het ruilverkeer, namelijk ontstaan en groei van grensoverschrijdende handels- en produktienetwerken, de groei van internationale organisatie, en ten slotte, de democratisering van nationale staten.

De centrale vraagstelling van het boek is nu of, en zo ja in welke mate, een verband bestaat tussen deze 'trends of change' en de geneigdheid van staten 'war decisions' te nemen. Staten variëren immers zeer in de frequentie waarmee zij oorlog voeren (vergelijk b.v. Houweling en Kuné, in *Current Research on Peace and Violence* (1985) III, p. 87-98). Bovendien zijn zij in uiteenlopende mate geïnvolveerd in netwerken van internationale handel en produktie. Voorts verschillen zij in hun betrokkenheid bij internationale organisaties. Het is algemeen bekend dat staten grote verschillen vertonen in de mate van democratisering. Sommige regeringen gaan ertoe over om in dienst van God, Volk of Klasse de eigen bevolking te tyranniseren, of zelfs delen daarvan uit te roeien, terwijl in andere landen kandidaatstelling voor politieke functies in open concurrentiestrijd tussen groepen tot stand komt. De specifieke bijdrage van Domkes boek ligt niet in de 'theorie' over deze materie. Zijn overzicht van de theoretische literatuur graaft niet diep, is weinig systematisch en valt nu en dan in herhaling. De belangstelling van de auteur gaat